

Зоран Јевтовић*

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Зоран Арачки**

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

ПРОПАГАНДНА МАТРИЦА ГЛОБАЛНИХ МЕДИЈА У ХИБРИДНИМ РАТОВИМА

Сажетак

Кроз квалитативну анализу садржаја карактеристичних прилога и наслова светских медија који су извештавали о НАТО агресији на Југославију, аутори указују на примену сложеног концепта хибридног ратовања у којем се дејством пропаганде утицало на психолошку дестабилизацију становништва, ширење моралне панике и лојалност држави. Стигматизацијом Срба кривица за разбијање државе приписивана је само једној страни. Циљ је био смањење могућности за отпор становништва. Деловањем на емоције подстицала се унутрашња нестабилност. Бомбардовањем националне телевизије, али и система релеја и предајника тежило се уништењу комуникационог суверенитета, чиме би медијски рат наметнут од стране 18 држава био политички оправдан. Уз лукаво пласирано мишљење да је Југославија историјски савезник Русије и земља комунистичког карактера, изграђиван је мит о српској непокорности и фатализму с којим се што пре ваљало обрачунати. Суверенитет државе прво је рушен у медијима, а тек, касније бомбардовањем и оружаном агресијом. Укривањем војних, безбедоносних, економских, дипломатских и информативних метода и техника креирана

* Контакт: zoran.jevtovic@filfak.ni.ac.rs

** Контакт: zoran.aracki@filfak.ni.ac.rs

је стратешка подлога за ратове пете генерације, у којима глобално конструисана манипулација постаје легитимни део конвенционалног ратовања. Циљ агресора је сломити дух нападнутог народа, стварност заменити дехуманизујућим фалсификованим сликама, а последице реалности преточити у узроке ангажовања.

Кључне речи: медији, пропаганда, стереотипи, хибридни ратови, промена свести, јавно мњење

Медији су кроз токове цивилизације увек представљали значајну сферу друштвеног утицања, али тек са процесима дигиталног интегрисања и настанком глобалних корпоративних монопола постају снажне пропагандне алатке којима се намећу западне вредности, економска потчињеност, идеологија и послушност. Отуда у овом раду као предмет проучавања *медијацентризам*, под којим подразумевамо нови облик продуженог идеолошког, обавештајног и психолошког деловања у којем се коришћењем симболичких ресурса посредованих медијским сликама моделује широка јавност. Циљ читавог процеса је промена свести таргетираног мњења тако што ће након деловања усмерених пропагандних наратива и информација, током одређеног времена и унутар одређеног простора, аудиторијум усвојити трансферисане обрасце као слике реалне стварности, мењајући им фактички смисао.¹ Комбиновањем претњи и акција конвенционалне војне силе са ширењем дезинформација, гласина, лажних вести... жели се дестабилизација становништва, што је метод често коришћен у светској пракси.

Новост су несагледиве техничке могућности нових медија, који користећи софистициране пропагандне технике намећу информативне завесе којима прикривају тајне акције, економске уцене, дипломатске двоструке игре, медијске манипулације... У савременој геополитичкој пракси у сличном значењу користе се и појмови *мека сила (soft power)*,² *млаки*

1) Теоретичари медијацентризам виде као „специфичан начин емитовања специфичних (динамичних) слика, који у појединим моментима постаје доминантан, водећи ка квалитативној промени како емитованих слика, тако и смисла које те слике рађају (Чернов, 2007: 82).

2) У академски вокабулар појам је увео амерички политиколог Џозеф Нај млађи (*Joseph Nye, Jr.*), подразумевајући под силом – „способност да се мења понашање других да бисте добили

рат,³ наметна моћ итд. Западна војна елита софистицираношћу појмова скрива њихово право значење, референтно у америчкој доктрини *сукоба ниског интензитета* која се заснива на комбиновању психолошко-пропагандних операција усмерених ка цивилним и војним циљевима, уз евентуалну оружану подршку оперативног или тактичког нивоа.⁴ Другим речима, у ратовима пете генерације, глобално конструисана манипулација постаје легитимни део конвенционалног сукоба, при чему се наметањем медијских значења управља перцепцијом и оријентацијом маса.⁵ Мења се физиономија конфликта, јер моћне државе користећи технолошку супериорност у цивилној заједници своје позиције оснажују оснивањем и наметањем конструисаних медијских слика који нудећи конвертиране идеолошке погледе, вредности и обрасце заправо мењају свест публике која их прихвата.

Како се глобална јавност припрема за оружане акције које ће уследити могло се видети на примеру разбијања Југославије, а касније и низа других држава које су имале несрећу да се нађу на путу стратешких интереса САД и чланица НАТО пакта. Отуда аутори *десуверенизацију* не виде само као облик физичког запоседања територија; већ више као процес симболичког освајања свести грађана посредством садржаја глобалне медијске индустрије.⁶ Суверенитет југословенске државе прво је срушен у светским медијима, а тек касније бомбардовањем и комадањем државе, што ће овај рад и доказати.

оно што желите. За то постоје три основна начина: принуда (штап), плаћање (шаргарепа) и привлачност (мека сила)". (Nye J., Jr. Think Again: *Soft Power*, Foreign Policy, 2006, February 23).

3) Чувени совјетски дисидент Александар Зиновјев, у књизи: *Слом руског комунизма*, средства јавног информисања види као технички апарат за изградњу менталитета, тако што „утичу на емоције људи, имајући за циљ да их подстакну на одређено понашање које је пожељно онима који производе и шире такве информације“. Западни стратези су пропагандну из *хладног рата* вођеног скоро пола века само трансферисали у рухо *млаког рата*.

4) Платформу за израду ове стратегије формулисала је група експерата, познатија као Комитет из Санта Феа, у првој половини 1980, а даље разрадио моћан тим од 2.600 стручњака свих профила Пентагона и водећих обавештајних служби. Уместо бацања пара на бесомучну трку у наоружању циљ је постао контрола људских умова, сламање противничког морала и жеље за отпором. Више у: Јевтовић, З. (2000) *Тоталитаризам и масмедији*, Београд: Крајински књижевни круг и БИГЗ, стр. 53-57.

5) *Рат нете генерације* је у војну терминологију Запада званично уведен 2009. године као оперативни стратешки концепт у интервенцијама САД и НАТО-а.

6) Јевтовић, З. и Арацки, З. (2014) „Глобални медији и форматирање јавног мњења“, међународни тематски зборник: *Глобализација и десуверенизација*, Београд: Српско социолошко друштво и Институт за упоредно право, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, стр. 383-402.

СТИГМАТИЗАЦИЈА СРПСКОГ НАРОДА У ФУНКЦИЈИ ПРАВДАЊА БОМБАРДОВАЊА

Концепт новог освајања на територији некадашње Југославије примењен је како би се спречила конфузија настала међу неким чланицама НАТО савеза о његовој сврси након окончања хладног рата, а у тренутку обележавања пола века постојања.⁷ Са данашње дистанце јасна је тактика тада утицајних држава (САД, Велике Британије, Немачке, Ватикана...) да се југословенска заједница разбије по свим шавовима (идеолошким, економским, етничким, војним, психолошким, дипломатским, религијским...), али да би пред својим грађанима оправдале оружану интервенцију западне владе су морале учврстити слику о кривци стране коју ће напасти. Декларативна брига за заштиту људских права послужила је као повод за мешање у унутрашње проблеме суверене земље, уз непропорционалну употребу силе од стране чак, 19 других држава.

Западна пропаганда је на почетку једнодимензионалним извештавањем усмеравана на благе наративе о некадашњим друштвима Истока, превредновању њихове историје и културе, као и односом према Југославији у блоковском и неблоковском свету. У пракси је демонстрирана моћ стварања дискурзивне слике у којој „конструкција и измишљотина подржана владајућим дискурсом има важење свеобавезујуће реалности“.⁸ Прича о мултиетничкој, мултирелигијској и мултикултурној Југославији је била сувише компликована за детаљније појашњење, док су антисрпски наративи били национално једноставни и јасни.

Да би се географски лакше лоцирао предмет друштвене пажње у јавност је на велика врата прогуран појам *балканизације*, под којим се подразумевао скуп „менталних образаца

7) Без одлуке Савета безбедности Уједињених нација, кршењем Повеље УН и темељних начела међународног права, снаге 19 земаља започеле су ваздушну кампању уништавања циљева у Србији и на Косову и Метохији. У складу са планом за почетак априла очекивано је да НАТО славодобитно прогласи победу и тако обележи пола века постојања, али се због неочекиваног отпора југословенских снага обележавање померило за 23. априла у Вашингтону, иако је рат је увелико трајао.

8) М. Брдар (2007): *Српска транзициона илијада: априје демократског преображаја Србије у геополитичком контексту*. Нови Сад: Stylos, стр. 66-67.

посредством којих се пласирају информације о Балкану и то нарочито у новинарству, политици и књижевности...⁹ Сажето речено појам балканизам односио се на „сва она тумачења којима се феномени из југоисточне Европе, тј. Балкана, смештају у оквир дискурса или стабилног система стереотипа који Балкан стављају у когнитивне менгеле“.¹⁰

За разлику од источно-европских држава које су се брзо и лако одрекле комунистичког и социјалистичког наслеђа прихватајући позив истакнутијих држава запада, у југословенској заједници су се дуго водиле јалове идеолошко-политичке расправе у којима се преламала судбина заједничког идентитета, али и питања будућности земље. И док су се Словенија и Хрватска одмах оградиле од било каквих веза са балканским идентитетом и културом, Србија је подржавајући византијско и османско наслеђе пристала да дели и њихову културу.

Питање које је лукаво убачено у јавни простор садржало је и дилему: да ли је Балкан део Европе, односно да ли култура настала на овом полуострву припада корпусу европских култура или је балканска „другост“ толика (поготово оних народа и држава који су дужи историјски период били и под византијским и османским културним утицајем), да се не може сматрати европском? Из другог плана наметнут је појам о заосталом, примитивном, деструктивном и изолованом простору, у којем већински народ води политику угњетавања свих који не мисле исто. Из сфере културе дилема је потом трансферисана и у остала друштвена поља, при чему су „на симболичком плану Словенци и Хрвати поистовећени са пожељним (позитивним) вредностима, које су широко прихваћене на Западу, као што су: демократија, цивилизација, рационалност, европејство, мирољубивост, толерантност (мека линија), радиност (вредноћа), финоћа, припадност западном хришћанству, окренутост (напредном) Западу, тржишна економија, слободни избори, демократска власт, тврдња да Словенци и Хрвати спадају у западну цивилизацију и слично... Насупрот овоме, Србима се као јавно прокламованом непријатељу, зарад њихове стигматизације и

9) Бакић – Хајден (2006). *Варијације на тему „Балкан“*. Београд: Филип Вишњић, стр. 36.

10) Исто.

демонизације, на симболичком плану приписују на Западу широко прихваћене непожељне (негативне) вредности као што су: комунизам, бољшевизам, варварство, мистицизам, национализам, шовинизам, примитивизам, милитантност, нетолерантност (тврда линија), недостојност, византијско или источно православље, оријентализам, окренутост (мрачном) Истоку (који асоцира на Азију), диригована економија, лењост, ирационализам, хегемонизам“.¹¹

Да би се представа о српској кривици учврстила у глобалној јавности требало је конструисати неколико конкретних догађаја којима ће кривци бити означени. Међу првима је био штрајк глађу рудара Старог трга (20. фебруара 1989), рудника који је припадао Рударско-металуршком комбинату Трепча. За потребе светског аудиторијума смишљена је пропагандна парола - „Трепча ради – Београд се гради“ – која је циљала на економске разлоге незадовољстава, док се у сенци скривао протест против смене актуелног комунистичког руководства покрајине и најављених измена устава којима би ове територије изгубиле део републичких припадности. Након седмодневних преговора склопљен је споразум, али су уместо информација о договору светске медије по невидљивом договору преправиле спиноване слике штрајкача? У првом плану били су снимци рудара које придржавају болничарке - како се „не би срушили од исцрпљености“ или им држе повезе преко очију да „не би ослепили“ после дугог боравка под земљом. У српским медијима емитовани су снимци неколицине рудара са тек обријаним лицима, али их ниједан светски медиј није преузео? У локалној јавности постојала су сазнања да се рудари смењују, излазећи на алтернативни излаз којим су им у јаму кришом достављани храна и вода.

Тако је у агенду којом се прослеђују информације глобалној јавности неосетно почела да се инфилтрира представа о балканском примитивизму ојачаним комунистичким наслеђем једне етничке групе која се сурово обрачунава са грађанима других националности.

Стигматизација Срба се од тог тренутка убрзава, па са пролећем наредне године креће серија фингираних представа о

11) Вуковић, С. (2009): *Етика западних медија*, Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, стр. 33-34.

„масовном тровању албанских ђака“ широм Косова и Метохије. Светски извештачи користе само албанске изворе, јављајући о хиљадама студената, ученика, па чак, и беба, „жртва српских безбедносних служби“ и „доктрине истребљења“ која се припрема албанском становништву. *Frankfurter Rundschau* 7. маја 1990. тврдио је како су отровани „читава школски разреди из Подујева“. И док су се југословенске власти браниле објашњавајући да је реч о „инсценирању организованом од стране албанских сепаратиста“, сецесионисти су организовали научни скуп: „Косово – испит лекарске савести“, закључујући како је „до сада непознатим и неидентифицираним плином отровано преко 3.000 албанских ученика“, којима су „српски лијечници ускраћивали помоћ“. Антагонизми се шире само ка једној страни, па *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (17. јула) тврди како се „плански отпушта велики број запослених Албанаца“, док бечки *Die Presse* (10. децембра) отворено оптужује српску државу што је око 100.000 Албанаца оставила без посла, не помињући ниједном речју да су сами дали отказе.

Симплификацијом јавног дискурса једној од страна у сукобу се утискују пежоративна својства, али медијски лаковерни Срби не уочавају како постају мете жестоке светске пропаганде. Само неколико месеци касније бечки *Volksstimme* (15. август) предвиђа да су „Југославији одбројани дани“, немачки *Die Tageszeitung* критикује државе које „покушавају да наметну фантазију о некој јединственој Југославији“ (29. новембар), док *Neue Kronen Zeitung* 13. априла 1991. визионарски предвиђа како ће „данашња Југославија постојати још само једанаест недеља и онда се дефинитивно распасти – било милом или применом силе“.

Комбинујући пропаганду, дезинформације, прљаве трикове, гласине, лажи и манипулације светски канали информисања почели су никада објављени медијски рат, како би обезбедили легитимитет бомбардовању које ће уследити. Уз лукаво пласирано мишљење да је Југославија историјски савезник Русије и комунистичког карактера, изграђен је мит о српској непокорности и фатализму с којим се што пре ваљало обрачунати.

Психолошка припрема за разбијање независне државе је убрзана, али сада са другог краја њене територије. Брутални обрачун навијача фудбалских клубова „Динама“ и „Црвене Звезде“, на Максимиру 13. маја 1990. добио је глобалну медијску пажњу, служећи за демонизацију само једне стране. У, до тада, мирној и безбедносно сигурној држави дошло је до невиђених сцена физичког обрачунавања две етнички и религијски конфронтиране групе хулигана, са великим бројем повређених и избодених учесника, при чему је фудбалер домаћег тима чак, напао полицајца на службеној дужности? Невиђена туча настављена је на улицама Загреба, при чему се на мети нашла „комунистичка милиција“, а нападнут је и један вод војне полиције. Амерички *Си-Ен-Ен (CNN)* овај догађај је ставио на четврто место од пет утакмица које су промениле ток светске историје, што је можда прецизније, али се са сигурношћу у њеном неодигравању могу назирати симболичке најаве краха дотадашње државе¹².

И док се део међународне заједнице још увек колебао тражећи начин да се сачува неки од федералних облика организовања, у комуникацијски простор бучно стижу изјаве немачких и аустријских политичара који подстичу сецесионизам. Алфред Дрегер, председник посланичке групе ЦДУ-ЦСУ захтевао је хитно признавање независности Словеније и Хрватске, док министар одбране Рупер Шолц објашњава како „Југославија представља вештачку творевину која никада није била спојива са правом на самоопредељење“. Градоначелник Беча, социјалдемократа Дагоберт Линдлау, на првом програму немачке телевизије *ARD* (16. јула 1991.) захтева да се на Београд поведе „казнена експедиција“, подсећајући на реторику и походе које су ове државе водиле у прошлости баш на овим просторима.

Након медијске припреме дошао је тренутак и за конвенционално сукобљавање. Стварни рат почео је на граничном прелазу Вич-Холмец у Словенији 28. јуна 1991, када су убијена три војника југословенске армије, иако су у

12) Владимир Фабер, један од оснивача јединице специјалне полиције „Алфа“ у Загребу и њен ратни заповедник, као актер обезбеђења утакмице изјавио је касније како га „особно“ вређају интерпретације како је тад почео „Домовински рат“. Полиција је била у распаду и желела је да се додвори будућим властима, па није адекватно реаговала, констатујући пропагандно извештавање медија: „Чак се и дивљање наших навијача замотавало у целофан“.

рукама држали видно истакнуте беле заставе. Међутим, снимак аустријске телевизије *ORF* који доказује шта се дешавало нико од светских медија није желео да емитује, укључујући и писање *Slovenskih Novica*. Насупрот глобрадим регрутима нашло се око 36.000 добро организованих словеначких „територијалаца“ који су преко ноћи запосели граничне прелазе и објавили независност. Са становишта Устава Југославије, али и Повеље Уједињених нација у питању је типичан пример оружане побуне, због које држава има обавезу предузимања свих расположивих мера у циљу успостављања реда.

Ваљало је креирати манихејску слику о „добрим“ и „лошим момцима“, па су уместо на терен како би се упознали са реалном ситуацијом, новинари светских медија одлазили у салоне хотела и импровизованих прес центара где су им словеначки пропагандисти доводили „до зуба“ наоружане војнике сугеришући „драматичност ситуације“. Дизајниране, пропагандно обликоване и спиноване „чињенице“ стизале су само од једне стране (словеначких функционера или припремљених сведока), тако да је медијска сценографија била у функцији отцепљења једног дела државе. Лажна слика стварности представља темељ на основу којег ће Европски парламент 10. јула 1991. године усвојити резолуцију којом је осудио ЈНА, а не сецесионисте? Тиме је извршена инверзија одговорности злочинца и жртве, што ће светски медији организованом халабуком даље подржати.

Да би се припремио терен за сецесију Хрватске пропагандни тонови се појачавају, а предњаче аустријски и немачки новинари. Форсирају се изјаве словеначких и хрватских функционера по којима је Србија „последња бољшевичка земља у Европи“ (*Die Furche*, 1.XI 1990), „фантомска држава“ (*Die Welt*, 30.I 1992), при чему се формирањем мита о хегемонизму и „Великој Србији“ као идеји реинтерпретирања „великог српског царства“ (*Die Welt*, 26.IX 1990) скреће пажња са акта оружане сецесије. Католичка црква разбијање југословенске федерације види као нову прилику за ширење своје доктрине, па тако интернационални *Christian Science Monitor* објашњава да „римокатоличке републике желе лабаву федерацију, док доминантна (православна) Република Србија хоће чврсту

марксистичку централизацију¹³. Без устезања, критикује се Европа, посебно Немачка „што с неколико дивизија брзо не уразуми Србе“. Као посебан аргумент истиче се да је Хрватска „једина западна република која је припадала Хабсбуршком царству и била вековима линија одбране хришћанске Европе“, због чега Запад мора помоћи „ослобођење од стаљинизма“. Једностраност у тумачењу ситуације циља да се светско мњење учврсти у ставу да је само Србија одговорна за све недаће, па *New York Times* (13. јула 1991.) у уводном чланку пише да је очекивао од Стјепана Месића (тадашњег председника Председништва СФРЈ), „да ослободи Косово, Војводину и Санџак српске окупације“; док се *The Times* (10. октобра 1991) залаже за „превентивно распоређивање јединица за очување мира“ не само у Хрватској и БиХ, већ и „у Војводини и на Косову“.

У ратовима нове генерације пожељно је перманентно етикетирање таргетиране стране, при чему се кривици једнако излажу сви грађани. Тако су у књизи Ерика Стовера и Жила Переса: „Грбови: Сребреница и Вуковар“ наводе тврдње: „Срби су силоватељи муслиманки“ (стр. 115); „Срби нису жртве етничког чишћења“ (стр. 137); „Срби су прљаве убице“, „животињске убице“ (стр. 103, 105, 108, 144, 156), „Срби су обично пијани од ракије“ (стр. 106); „Срби имају чудне животињске навике“ (стр. 87, 122); „Срби су једини починиоци масовних убистава“ (стр. 136) итд.¹⁴ Упорним примењивањем технике етикетирања читав народ постаје оличење зла, центар демонизације у којој му лавином дисквалификација потирете сваку вредност и поштовање. Право да га вређају узимају сви: лондонски Тајмс пише да су „Срби пуштени с ланца“ (9.11.1992), алудирајући да је реч о крвожедним животињама; сарајевски недељник *Љилан* иде корак даље тврдњом да „Србин наликује човеку само онда када је мртав или затворен“ (23.2.1994.); пољски дневник *Zycie Warszawy* у фебруару исте године објављује да „Срби једино разумеју језик силе“, док часопис Сајентолошке цркве

13) Кардинал Содано је 26. новембра 1991. позвао у Ватикан амбасадоре САД, Немачке, Велике Британије, Белгије, Аустрије и Француске како би их упознао са меморандумом Свете столице, у којем се тражи хитно признавање самосталности Словеније и Хрватске.

14) Stover, E., Peress, G.(1998) *The Graves, Srebrenica and Vukovar*, Scalo Verlag Ac; First Edition, edition (August 1).

из Америке открива како се “*гнусна неман великосрпског експанзионизма, као и пангерманских амбиција Трећег Рајха, храни истим еугенистичким теоријама*”. Хибридизација јавног дискурса је потпуна, па политичари губећи дипломатску опрезност откривају жеље, попут немачког Канцелара Хелмута Кола: „*Нека се Срби подаве у сопственом смраду*” (јануар, 1998), Ричард Холбрук у интервјуу Теду Копелу тврди да су “*Срби тек злочиначки дупеглавици*” (према новинама *The New Yorker*, 6.11.1995), генерал Жан Кот, као и Јосеф Бајден, сенатор из Делавера мисли да су “*Срби неписмени, дегенерици, силоватељи, убице беба, касапини и агресори*” (*Си-Ен-Ен*, 1.8.1993). Некадашњи командант УНПРОФОР-а у Босни изјављује како је то „*један болестан народ, већ одавно затрован, запао у опасну колективну параноју*“ (*Defense nationale*, јун 1997. Париз), док у рубрици „*писма читалаца*“ *Juroriana* од 5.10.1998. Тамара Хонар констатује како су „*Срби раса парија - труле јабуке у бурету Европе, па морају бити неутралисани*“.

Примера би могло бити на хиљаде, али битно је уочити матрицу којом се хоризонталом и вертикалом глобалне масмедијске мреже обрасци и стереотипи шире ка свим областима живљења, урезајући у свест светске публике представе о „*лошим момцима*“. Због ограничености текста немогуће је навести све примере медијске хајке која се повела против једног народа.¹⁵

Како се југословенска криза захуктавала званични тон западних медија постајао је све оштрији и директнији, при чему се непристајање Србије да прихвати авнојевске границе за мапе отцепљених република тумачило као њена ароганција. Мржња према Србима се скоро није ни прикривала, тако да се кажњавање читавог народа, а посебно политичких вођа промовисало као једино праведно решење.

Са том намером поведена је тзв. „*лидер кампања*“ која је имала као циљ да сатанизацијом, вређањем, ружењем, мимикријом, пежоративношћу и сличним представама јавности широм планете понуди слику о Слободану Милошевићу, председнику СР Југославије, а потом и Србије. Због доследности

15) Више у: Јевтовић, З. (2017): „Медијски рат против Срба и Југославије”, зборник радова: *Срби и пропаст Југославије*, Баоград: Завод за уџбенике.

у приступу решавања државног и националног питања у западним медијима он је окарактерисан као „балкански касарин“, „балкански Хитлер“, „савршени макијавелистички лажљивац“, „европски Садам Хусеин“,¹⁶ „црвена опасност“, „великосрпски шовиниста“ (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 16.11.1994) и низом сличних метафора. У жигосању једне стране није важна истина, већ количина оптужби, па се тако без провере тачности објављују лажне информације како је „Милошевић послао армију у освајање хрватских територија на којима живе Срби“ (*El Pais*, 10.1.1992.).

Међутим, када исти човек постане кооперативан у сарадњи са светским центрима моћи, медији дијаметрално мењају рухо, кујући га у звезде и лице нове будућности. Када је у новембру 1995. са америчким представником Ричардом Холбруком и осталим лидерима сукобљених страна у Босни и Херцеговини потписао Дејтонски мировни споразум исти лидер је постао „моћник са Балкана“ и „једини компетентан за разговоре“.

Жестина лидера кампање је у директној релацији са политичким имиџом актера извештавања, тако да не чуди што часопис „*Newsweek*“ 19.4.1999. на насловној страни описује Милошевића као „лице зла“, док неколико дана раније Ленс Мороу у „*Times*“-у од 12. 4. пажњу обраћа на детаље физиономије: „црвене, алаве очи, усађене у велику главу“. Асоцијација је очигледна – црвене очи треба да сугеришу човека који је жељан туђе крви, „природном злочинцу којег треба казнити“.

Да би се домаћа јавност придобила за сарадњу пласира се теза како „народ није крив“, при чему портпароли добијају задатак да агенду спина усмере у другом правцу. На пример, Џејми Шеј, портпарол НАТО-а на почетку бомбардовања истиче како су ваздушни напади усмерени само против Милошевића и актуелног режима: „Ми нисмо у рату са сваким, а посебно не с народом Југославије!“ Међутим, народ је крив што је такву особу изабрао за свог лидера, па Антони Луис („*New York Times*“, 29.4.1999) поручује: „Ваздушним нападима НАТО-а побијени су многи цивили и ми то жалимо, али то је

16) Кесић, О. (1995): *Амерички медији и рат на Балкану, Медијски рат против Срба*, Београд: Танјуг, стр. 92.

цена која се мора платити када један народ стане уз лидера који је злочинац“.

Криза се најефектније контролише тако што се утиче на свест маса и покушава добити њихова сагласност кроз поделу становништва. Део српских опозиционих медија, уз апсолутну подршку њихових колега из отцепљених република упорно је оптуживао Слободана Милошевића и актуелну власт као најодговорније за ескалацију сукоба, што је у глобалној кампањи даље коришћено као доказ да је конфликт последица етничког чишћења које предузима само једна страна. Лидер кампања се заснива на карикатуралном представљању челника тако да јавност уместо реалности види медијску пројекцију, конструисану да индоктринише, придобије пажњу и убеди у веродостојност наметнутих слика. Аутентичност и истинитост нису важни, треба бити први и уверљив. Прљави трикови, технике шокирања публике, методе понављања садржаја, пропаганда обећањима и претњама, пропаганда акцијом и друге, имају за циљ да утичу на промену сложене структуре ставова маса.

Агенда се вештим трансфером симбола са персоналног пренела на колективни ниво, па су захтеви типа „бомбардујте Милошевића“ прерасли у „бомбардујте Србе“.¹⁷ Техником етикетирања они су постали „нациоболшевици“, „византијци“, „мрачни православци“, „штитоноше комунизма“, „последњи стаљинисти“, „угњетачка нација“, „балкански кољачи“, „банде смрти“ и „сарајевске убице“. *Wasgubgtib –Tunes* (14. априла 1992) говорећи о српској кривици подсећа на тровање албанских ђака, саопштавајући како су „према *неким* информацијама, *неки* и присилно стерилисани“. Када пажљиво анализирасте информацију видите да су извори потпунио непоуздани, али то никога не забрињава, јер су Срби изложени ружењу и сатанизацији без граница.

Манихејска представа фаворизује само најекстремније ставове, гушећи и саму помисао да је мирно решење могуће. Чак, и за очигледне грешке у извештавању кривицу носе Срби. На пример, магазин *Aktuel* у децембру 1993. објављује фотографију са следећим текстом: „Стратешки мост који су

17) Вуковић, С. (2009): *Етика западних медија*, Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

срушили Срби, мост у Вуковару бејаше прекрасан примерак архитектонске и историјске баштине овог хрватског града. Од почетка рата српска артиљерија срушила је око 500 цркава, утврђења, музеја и других историјских споменика или их је оставила у јадном стању“. Проблем је што слика показује стари мост у Мостару којег су гранатирали Хрвати, али накнадно извињење редакције нема ефеката. О ретким признањима да су још тада учињене круцијалне грешке, западни медији ће касније говорити, и тада чинећи све да умање сопствену улогу: „Запад сноси део кривице због глупог признавања ривалских држава зачетих у расколу“ (лорд Дејвид Овен, *The Times*, 4. април 1993).

Стигматизација српског народа није служила само као средство ради реализације интереса који су водили ка разбијању Југославије, већ да се у међународном јавном мњењу унапред обезбеди алиби о праведном кажњавању „криваца“. Нови концепт пропагандног тоталитаризма подразумева гушење алтернативних извора информација, укључујући и њихово физичко уништење, што ће у нападу на нашу земљу први пут бити реализовано. Генерал Весли Кларк објашњавајући разлоге бомбардовања зграде Радио-телевизије Србије у Београду у којој је на радном месту погинуло 16 људи, каже: „Гађали смо његову (мисли се на Слободана Милошевића, прим. аут.) телевизијску станицу и трансмитере зато што су они исто толико део његове војне машинерије и продужавају и потпомажу овај конфликт“.

Прави разлог никада није саопштен: док су на конференцијама за штампу и брифинзима за новинаре у Бриселу и Пентагону НАТО официри тријумфално најављивали правце ваздушних дејстава и лицитирали бројем могућих жртава, новинари српске медијске куће су брзим извештајима репортера са терена фактографски прецизно показивали снимке разорних дејстава на којима су се видела раскомадана људска тела, међу којима је било пуно жена и деце, уништених цивилних објеката, болница, породилишта, па чак и гробаља, што ниједан портпарол није могао правдати. Зато је прво онемогућена сателитска размена и емитовање српских програма, како би се одбранио ефекат пропагандних (дез)

информација западних медија, а када то није дало резултате прешло се на фазу физичког уништења.

У пропагандном штабу НАТО-а процењено је да у ратним условима носиоци медијских наратива ка Србији треба да постану радио *Слободна Европа* и *Глас Америке*, док су радио *Дојче Веле* и *Би-Би-Си* добили улогу логистичких помагача. Уништавањем радио-телевизијских релеја широм државе требало је угасити алтернативне изворе информација, па је плански уништено преко 300 телекомуникационих трансмитера за емитовање електронских сигнала.

Истовремено, око Србије је формиран ланац импровизованих комуникацијских центара који су имали задатак да у медијском мраку наметну нове садржаје, при чему истина није уопште важна. Тако је могуће користити технику „прве лажи“ која је битна у изузетним ситуацијама када пропагандна кампања не даје очекиване резултате или кад наручилац посла тражи резултате одмах. На пример, у саопштењу за штампу од 19.4.1999. амерички Стејт департмент тврди да се „број мушкараца, косовских Албанаца, који су убили Срби креће од најмање 100.000, ако се посматрају само нестали мушкарци из избегличких породица у Албанији, до чак близу 500.000 ако су тачни извештаји о општем издвајању мушкараца међу интерно расељеним лицима на Косову“.¹⁸ Лаж је невероватна, али када нападнутој земљи нарушите комуникацијски суверенитет одговора нема. Кроз спрегу обавештајних организација и комерцијалних станица изграђен је информацијски прстен, којим се под чврстом контролом нашао проток свих најважнијих података, док су специјализоване пропагандне агенције на западу добиле задатак креирања емоционално важних прича којима је и најтврдокорније противнике бомбардовања требало убедити да такав народ ту казну и заслужује. Са безбедносног аспекта није нимало случајно што је фокус деловања усмерен ка овој територији, јер „са геополитичког и геостратегијског аспекта Косово и Метохија представља српску безбедносну макро тврђаву.“¹⁹

18) Види на: http://www.state.gov/www/regions/eur/rpt_990416_ksvo_ethnic.html.

19) Радослав Гаџиновић овај простор види као *меки трбух* Србије. “Упоређујући стратешку дубину државе с просторном дубином Косова и Метохије, како по крајој, тако и по дужој

ЛАЖНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ КАО ОКИДАЧИ ПРОПАГАНДНОГ ХАОСА

Меморандум о политици бр. 30 Здруженог генералштаба Пентагона од 6.5.1993. године отворено објашњава потребу манипулисања протоком обавештајних података и информација при командовању, задавањем „нокаут“ удараца пре отпочињања конвенционалних дејстава. Како се истиче „дозвољена је употреба свих средстава у операцијама обманљивања, психолошким операцијама до електронског ратовања и физичких разарања“. За овај део рада издвојили смо карактеристичне примере из Босне и Херцеговине, када су многе политичке и војне одлуке следиле након вешто осмишљених и организованих пропагандних акција које су имале задатак хомогенизације светског мњења.

Међу најпознатијим је случај „масовног силовања муслиманки“, који је током грађанског рата у овој републици креиран са циљем демонизације српског народа, иако је он био само једна од три стране у сукобу. Оптужујући податак је у јавност пласиран посредством немачке обавештајне службе (БНД) у хамбургшком њуз магазину *Stern* (Штерн), кроз опширан чланак о злостављањима и сексуалном иживљавању српских војника. У првом тренутку спекулисало се цифром од 60.000 силованих муслиманки, да би кроз неколико дана број био повећан на 80.000, а на крају на невероватних 120.000 жена. Колико акција има организован међународни карактер илуструје податак како се у наредној фази демонизацији прикључује белгијски лист *La Libre Belgique*, који 22. јануара 1993. објављује текст „Силовање жена у арсеналу српског терора“, док француски недељник *Le Nouvel Observateur* у броју 1471 пише: „Нема више никакве сумње у систематски карактер такве праксе у оквиру плана етничког чишћења“. Са друге стране океана у пропагандно опкољавање укључује се Рој Гатман, сервирајући америчкој јавности причу о силовањима заробљеница од стране српских полицајаца у логору Омарска. Оптужница се форсира и посредством немачких медија у којима

оси,” аутор истиче да он обухвата око 100 километара стратешке дубине Србије и по једној и по другој оси, чиме добија “велики стратешки значај.” Више у: Гаџиновић, „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије“, *Политика националне безбедности* 2/2017, стр. 72.-73.

су у року од месец дана објављена четири чланка Александре Шпиглмајер, готово истог садржаја: *Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt*, Берлин (30.10.1992), *Die Weltwoche*, Zürich (5.11.1992), *Stern*, Хамбург (26.11.1992) и *Basler Zeitung*, Базел (27.11.1992). Највећег одјека је имао чланак у *Штерн*-у: *Vergewaltigung als Waffe* (Силовање као оружје) – прича са насловне стране (у тиражу од милион примерака), у којем је дописница из Загреба објавила сензационалну вест по којој је објективни и неустрашиви официр међународних снага канадски генерал Мекензи крив јер је сексуално злоупотребљавао муслиманске девојчице „које су му Срби подводили у једној кући у Добоју”!²⁰

Истина као појам је претпоставка за лаж, манипулацију, а што је дрскија и већа ефекти су поразнији. Тоталитаризам медија је заглашујући, стидљиви гласови који изражавају сумњу у аутентичност навода немају ни минимум шанси да пробију светску цензуру, па командант УНПРОФОР-а са функције одлази осрамоћен. Проверавајући тачност објављених података у Добој одлази Мартин Летмајер, новинар „*Zoler Film Production*”. Његово изненађење је било бескрајно у тренутку када је сазнао да на назначеној адреси никада нису живеле муслиманске породице, нити је генерал Мекензи икада боравио у том граду. Новинар истражује и остале наводе *Штерна* и запањено констатује да ни на другим адресама које су цитиране нема жртва силовања, а да муслимани које је пронашао и са којима је разговарао одбацују такве тврдње као најгнуснију лаж. Резултате своје посете снимео је камером, али филмско сведочење које генерала ослобађа сваке одговорности, као и српске кривице, ниједна масмедијска кућа у свету није желела да објави, док се текст појавио у циришким новинама, али га нико даље није пренео.²⁰

Оптужба о масовном силовању муслиманки у медијима није била случајна. Темпирана је у време одржавања Европског самита у Единбургу. Под утиском контраверзних гласина политичари формирају комисију са циљем проверавања новинарских података. *Дејли Мирор* 4.1.1993. подиже температуру јавности изјавом члана немачког парламента Штефана Шварца, којем је у Босанском Броду

20) Martin Lettmayer: „Da wurde einfach geglaubt, ohne wirklich nachzufragen“. (Једноставно се веровало, без стварног распитивања). *Die Weltwoche*, Zürich, 10.03.1994.

од стране хрватских лекара сугерисано како српски лекари муслиманкама-трудницама ваде фетусе и замењују их псећим, експериментишући да рађају псе. Иако је прича на граници научне фантастике, тиражни лондонски таблоид *Daily Mirror* објављује сензационалну вест како је „једна Босанка умрла након покушаја да породу пса“ (*Daily Mirror*, London, 4.1.1993: Horror of ‘mad doc’ ops.). Алузија је више него јасна: Срби над муслиманкама врше опите по узору на нацистичког доктора Јосефа Менгелеа, чиме се индиректно циља и на потврду о постојању концентрационих логора. План је да се увећањем оваквих наратива широм света активира бројан и значајан покрет феминисткиња, тако да објављивање извештаја о „силовању око 20.000 муслиманских и хрватских жена“ готово истог тренутка иде у јавност. Бројне владине и невладине организације, политичари, покрети и медији слажу коцкице у мозаику пропагандних оптужби, након којих се Срби и њихова војска проглашавају „варварима, кољачима и силоватељима“. Према таквим тврдњама „силоване муслиманке у посебним логорима чекају да постане касно за абортус, па је због тога већ рођено 40.000 шејтана (ђавоље деце)“. Иако је истрага која је уследила већину тврдњи одбацила као неосноване, демонизација глобалном мрежом се наставља под маском одбране женских права. Грејс Халсел развија до тог тренутка непознату стратегију геноцида којим Срби нападају жене и децу: „Прво, тиме што врше криминалне нападе, они сексуално осакаћују девојчице, чак и сасвим малу децу. Светска организација „Лекари за мир“ документовала је случајеве Срба који су силовали трогодишње девојчице... Други метод је коришћење жена као геноцидног оружја. У заточеништву жене учестано силују присиљавајући их да роде „мале четнике“ или српске ратнике... Трећи начин је да жене користе као бојно поље. Силовање је тако део шеме злостављања, са свесном намером деморализирања и терорисања људи“ (*Washington Report on Middle East Affaires*, мај 1993. Vol XI, no 9). Бруталне лажи се потурају за истину, па светским медијима кружи писмо Луције Ветрусе, босанске калуђерице, коју су са још две часне сестре наводно силовали српски војници. У обраћању надређеној калуђерици она моли „да прихвати њено материнство“, позивајући католички свет да се ангажује у одбрани од варвара. Није случајно што се

спинована прича први пут појављује у магазину *Notizie dei gesudi d'Italia*, као ни што текст на насловну стрну, без икакве провере, стављају белгијски листови *La Libre Belgique* и *La Croix*. Три године касније они су признали „на несрећу, са закашњењем - да је писмо фалсификат“ и да га је написао један свештеник из Босне да би узбунио међународну јавност. У пропаганди је позната метода коришћења мрачних операција којима профилишете стереотип демонизованог противника. Јавно мњење се плански доводи у заблуду, патолошки фрустрирана лаж о карактеру једног народа усађује се у свест масовне публике, па Извештај северноамеричке новинске групе за анализу (Калифорнија, 14.VI 1993.) који сугерише цифру од 2.400 силованих жена за све стране у босанском сукобу, нико не жели да објави. Слично је са документом УН С/24991 који доказује силовање српских жена и девојака, са чињеницама и адресама учесника. Организованој медијској пропаганди не требају истраживања и провере података који се саопштавају јавном мњењу, већ наративи који распламсавају емоције и осуђују оне на које се односе, без икакве помисли да друга страна има право да се брани. „Злочини по својој свирепости и бруталности морају да шокирају јавно мњење Запада, и произведу осећање згражавања и реваншизма према починиоцима таквих злодела,“ закључује професор Љубиша Деспотовић, који јасна издваја геополитичку и геоекономску мотивацију великих сила за контролом овог простора.²¹

„Слика је природни врт дезинформатора, а ТВ је његов рај, али рај ограђен зидом тако да из њега нема начина да се истера“, уочава Владимир Волков.²² Немачка телевизија је два пута емитовала причу о три муслиманке које су Срби групно силовали. Међутим, генералу Манфреду Опелу се учинило чудно да све говоре течним немачким језиком, па се упустио у приватно истраживање. Установио је да су све три у Немачку дошле као деца, да имају немачке пасоше и да никада после доласка нису ни биле у Босни. Сензационализам се тако

21) Деспотовић, Љ. и Јевтовић, З.: *Геополитика медија*, 2019, стр. 168.

22) „Гржиште слика је посао и погодност која постаје катастрофа. (...) Купују се само сензационалистичке, чак манихејске, које се такорећи тренутно емитују сателитски. Екипа, која се пошаље на лице места и прави репортажу која је у складу са стварношћу, нема никаквих изгледа да прикаже оно што је стварно видела и што се стварно догађа“, тврди руски стручњак за дезинформисање Волков, 2001:177–179.

проглашава за истину која служи као подлога за политичке акције против једне стране, а бројке громогласно истицане у медијима полако се повлаче. Током телевизијске емисије „Специјални извештач“ Жером Бони (4. II 1993.) објашњавао је како настају ратне репортаже: „Када сам се налазио на 50 километара од Тузле, рекоше ми: идите у тузланску гимназију, где се налази 4.000 силованих жена. На 20 километара од тог места, број је пао на 400. На 10 километара, био је подељен на десет. Када сам најзад стигао у Тузлу, нашао сам само 4 жене које су хтеле да сведоче“. Стварање стереотипа о Србима-силоватељима има за циљ јачање интензитета непријатељских ставова и прикривање правих криваца.²³ Технички квалитетно обрађене, визуелно осмишљене, психолошки креиране лажне вести имале су задатак емоционалног буђења светске јавности, а даље манипулисање посао је специјализованих екипа врхунских стручњака који тајним операцијама делају на пласирању дезинформација. Оваква пропаганда, нарочито ако се спроводи у дужем временском периоду и са намером да се постигне одређена друштвена или политичка промена, обично је део већег пројекта који се зове хибридни рат - и готово је сигурно да ће га пратити дипломатски притисак на лидера нације која је мета, економске акције (нпр. страна економска или војна помоћ – супротно томе - санкције), бомбардовање, психолошко-симболичке операције промене образаца вредности и коначно присмотра, односно праћење и прислушкивање.

Тајна доброг дезинформисања крије се у његовој једноставности. Противнику треба подметнути да је рекао оно што није, или да се из контекста извуче само онај сегмент који нам одговара, делимично измени, скрати, „улепша“, добијајући смисао утицаја који желимо. *Њујорк тајмс* (24.1.1993) „открива“ да у Босни постоји 135 концентрационих логора које држе Срби, у којима „у прљавштину и мемли живи 70.000 заробљеника“. Светска пропагандна мрежа одмах преузима (дез)информацију „коју су подметнуле америчке обавештајне службе“ (Пикар, 1994:125), непрестано их понављајући како би се измишљени подаци усадили у свест публике. Добро

23) Према теорији стереотипи су облик категоријалног мишљења „које бескрајно сложени свет чини толико једноставним да је могуће у њему се оријентисати и практично деловати“. (Стојковић, 2002:171).

дезинформисање производи симулирану стварност, па се ради веће уверљивости покреће хуманитарна акција, али се њени резултати објављују са знатно мање помпе: Црвени крст је открио укупно 18 логора (на све три сукобљене стране), са свега 2.557 затвореника, од којих су 1.333 Срби. То више није важно, јер је прави циљ жестоке дезинформације био прикривање хрватске агресије на подручје Задра, која је у међувремену извршена без иједне речи међународне осуде. Да би сачували мит о професионалној непристрасности уредници неколико дана касније објављују исправку „*грубе штампарске грешке*“, јер је требала да стоји цифра о „7.000 заробљених“!?

Мартин Бел сукобе на просторима бивше Југославије види као „ТВ рат не само у медијски уобичајеном смислу због тога што су се његове борбе и крвопролића више од три године вртели широм света на ноћним вестима, већ у ширем смислу, јер се још једна кампања - за светско мњење и наклоност влада - такође водила на ТВ“.²⁴ Подсетимо, Резолуција 770 Савета безбедности Уједињених нација која је дозвољавала „све неопходне мере“, укључујући и оружане акције против Срба, донета је као последица лажних репортажа из Трнопоља и Омарске; Резолуција 819 о „успостављању заштићених зона“ након телевизијских слика о хуманитарној катастрофи у Сребрници, прича о трагедији на сарајевској пијаци узроковала је ултиматумом о престанку гранатирања, а слике непрегледних колона избеглица са Косова утицале су на амерички Конгрес да донесе одлуку о оружаној интервенцији.

Требало је оправдати тезу о постојању бескрвног конфликта, па амерички пуковник Џон Кристофер, на Симпозијуму о ефектима специјалних операција НАТО-а, одржаном у фебруару 2000. године, у америчком градићу Арлингтону, упозорава да се убудуће „терет манипулисања не сме препустити портпаролима“, већ усавршеним технологијама масмедијског завођења.

Како то изгледа у пракси анализираћемо на конкретном примеру, случају бомбардовања путничког воза у Грделичкој клисури (12.IV 1999), када је на најстрашнији начин погинуло 56 путника, док је 16 тешко рањено. Оружје смрти је извршило

24) Bel, M.(1995) *In Harms Way. Reflections of a War Zone Thung*, London: Hamish Hamilton, pp.140.

постављени задатак, а „колатералну штету“, како је цинично објашњено убијање цивила, пропагандна НАТО машина је оправдавала фалсификованим снимцима и симулацијом самог догађаја. Технологија је свемоћна, па је тако на видео-запису вештом монтажом брзина кретања композиције увећана чак три пута, па је уместо стварних 40 на снимку воз јурио брзином од 105 километара. Пошто је фалсификат откривен званични представник НАТО-а је прихватио могућност „техничке грешке“ на софтверу компјутерског система који је коришћен у обавештајним анализама, док је портпарол Мајкл Филипс, притиснут доказима изјавио како је „пилот деловао у доброј намери и није био у стању да ракету скрене са путање, када се воз појавио на екрану“. Опсенама и лажима нема краја, па треба поверовати да је воз бржи од авиона који га с безбедне висине бомбардује?

Медијска игра је све злокобнија, криза морала је евидентна, а лаж и манипулација, укомповани са најпрљавијим триковима чине део смртоносног арсенала. Када је требало Срби су громогласно осуђивани и кажњавани, док је у случајевима америчког прихватања одговорности за страдање цивила истина заташкавана. Командант НАТО снага, амерички генерал Весли Кларк, један од главних актера у афери са убрзавањем снимка, изненадно је три месеца пре рока смењен са функције, не откривши имена лица од којих је добио сагласност за реализацију мрачних циљева. Џејми Шеј, који је одликован за свој рад, новинарима је на конференцији за штампу објашњавао да се „успут догађао и понеки несрећни случај“. Мрачним, магловитим и широј јавности непознатим појмом прикрива се убијање невиних цивила, уништавање болница са бебама, убијање избеглица, међу којима су већина били Албанци, рушење стамбених зграда и кућа, манастира и цркава, културних споменика и школа. На брифингу НАТО-а 20.4. 1999. Џејми Шеј је саопштио једну од највећих дезинформација прошлог века: „Српске снаге безбедности су на Косову заробиле 300 етничких албанских дечака које користе као „банку крви“ за своје повређене војнике“.

Самом почетку НАТО бомбардовања Југославије претходила је вешто изведена манипулација у селу Рачак. Обрачун полиције са албанском терористичком групом

послужио је као оправдање за тас на ваги који је наводно одлучио да 18 европских сила изручи товаре бомби, од којих су многе биле са уранијумом, на Србију. Сцене које су затим виђене: колоне Албанаца које напуштају Космет, захваљујући ТВ камерама СНН, ББС и других медијских гиганта, биле су додатни аргумент у сатанизацији Срба. Тако се српска косовска драма развијала све више да би кулминирала фебруара 2008. године када је дошло до проглашења такозване државе Косово.

Тиме је на Косову и Метохији потврђено да „у политици често нису важне чињенице, већ њихова интерпретација. Чињенице су биле и остале на српској страни, али су превагнули интереси моћних и њихове интерпретације. Медији су, производећи истину каква је одговарала светским моћницима, у томе одиграли готово пресудну улогу. Посезање за истинама и чињеницама у свету немилосрдних интереса и различитих интерпретација, постаје све више донкихотски посао“²⁵.

Нови светски поредак модификује постојећи репертоар пропагандних техника, али су оне због постојања глобалних, контролисаних дифузних канала опасније но икада. Објављивање лажи и пропагирање нетолеранције, према било ком народу или етничкој или верској групи, има дугорочне последице и тешко их је отклонити из масовног сећања аудиторijума. Џејми Шеј, признајући постојање двоструких стандарда изјављује: „Тако је то у демократским друштвима. Да бисмо избегли двоструке стандарде, штампа треба да указује на такве неправде“ (интервју „НИН-у“, 16.12.1999). Мржња која се усађује речима или сликом, наћи ће се на нишану друге пропаганде, из чега не може проистећи ништа добро! Антагонизмима не можемо владати ситуацијом, тако да пребацивањем борбе у сферу симболичког дискурса изазивамо реверзибилну реакцију, која се обично завршава нечијим поразом или уништењем. Етикетирањем појединаца, институција и народа у целини остварују се међудејства која превазилазе жељене границе и стварају пропагандни оквири који ће дуго карактерисати особине демонизованих субјеката.

25) Арацки, З. (2010) *Транзиција медија у ери глобализације*, Београд: Институт за политичке студије, стр. 109.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Разматрајући геостратешке последице догађаја на просторима Југославије током деведесетих година прошлог века можемо закључити како је стратегија разбијања независне државе била испланирана и подстицана споља, док су политичке елите тадашњих сепаратистичких република и покрајине Косово и Метохија интензивирале унутрашње цепање. Вешто осмишљена, медијски унисона и емоционално подгрејана пропаганда рециклирањем етничке, религијске и идеолошке мржње припремала је терен за војну интервенцију, желећи да разбијање Југославије прикаже као међуетничке и међуверске конфликте, прикривајући тако деструктивну улогу водећих западних држава и НАТО алијансе.

У креирању демонизоване слике о Србима као кривцима за ратове на овим просторима значајну улогу имале су редакције *Си-Ен-Ена* и других великих америчких медија у којима су поред новинара током бомбардовања Југославије седели и оперативци Четврте психолошко-оперативне групе из војне базе Форт Браг у Новој Калифорнији, али се о томе у јавности нерадо говори. Они су током бомбардовања Србије имали задатак да контролишу и шире селектоване информације и еуфемизме којима се уклањао мирис насиља и крви невиних жртава. За разлику од претходних ратова, овде није била могућа класична цензура због новинара из 19 држава, од којих су неке задржале пријатељски став према старим ратним савезницима, па је стратегија битно промењена. Амстердамски дневник *Тгов*, 20. II 2000. говорећи о таквом, једностраном извештавању пише: „*Прве две недеље рата на Косову амерички Си-Ен-Ен је пласирао тридесетак текстова на Интернету. При томе су, у просеку, по седам пута у сваком тексту цитирани НАТО политичари, попут Била Клинтона или Тонија Блера, затим портпароли и други званичници НАТО-а. Истовремено, ОВК је помињана тек у сваком петом, а југословенске цивилне жртве бомбардовања у сваком трећем тексту. Концентрисаност на само једну централну тврдњу је омиљена техника аудио-визуелних медија и војних службеника за психолошку припрему, који помажу да се у рату однесе победа*“.

На просторима Југославије пробане су све методе и технике ратова пете генерације, у којима је конструисана дез(информација) постала легитимно средство конвенционалног ратовања. Основни закључак је да у овој врсти сукоба побеђује онај ко влада медијском сфером – ко доминира информацијама – а не ко говори истину!.

На бројним примерима доказали смо како су наративи глобалних медија обликовани, надзирани, усмеравани и координисани из међународно блиских комуникационих центара, али уз пуну сагласност и контролу обавештајних, војно-безбедносних и политичких контролора. Ирационална мржња према Србима била је последица кажњавања државе која је одбила да се идеолошко-економски трансформише у складу са пројекцијом новог светског поретка, па је као опасан пример морала бити уништена.

ЛИТЕРАТУРА

- Арацки, З. *Транзиција медија у ери глобализације*, Београд: Институт за политичке студије, 2010.
- Бакић – Хајден, М. *Варијације на тему „Балкан“*, Београд: Филип Вишњић, 2006.
- Bel, M. *In Harms Way. Reflections of a War Zone Thung*, London: Hamish Hamilton, 1995.
- Брдар, М. *Српска транзициона илијада: апорије демократског преображаја Србије у геополитичком контексту*. Нови Сад: Stylos, 2007.
- Волков, В. *Дезинформација*, Београд: Наш дом, 2002.
- Вуковић, С. *Етика западних медија*, Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.
- Гађиновић, Р. „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије“, *Политика националне безбедности*, год. VIII, бр. 2/2017, Институт за политичке студије, Београд, 2017.

- Деспотовић, Љ. и Јевтовић, З. *Геополитика медија*, Култура полиса, Нови Сад, КАИРОС. д.о.о., Сремски Карловци, 2019.
- Зиновјев, А. *Слом руског комунизма*, Београд: БИГЗ, 2003.
- Јевтовић, З. *Тоталитаризам и масмедији*, Београд: Крајински књижевни круг и БИГЗ, 2000.
- Јевтовић, З. и Арацки, З. „Глобални медији и форматирање јавног мњења“, међународни тематски зборник: *Глобализација и десуверенизација*, Београд: Српско социолошко друштво и Институт за упоредно право, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2014.
- Јевтовић, З. „Медијски рат против Срба и Југославије“, зборник радова: *Срби и пропаст Југославије*, Београд: Завод за уџбенике, 2017.
- Кесић, О. *Амерички медији и рат на Балкану. Медијски рат против Срба*, Београд: Танјуг, 1995.
- Naj, Dž. J. *Budućnost moći*, Beograd: Arhipelag, 2012.
- Pikar, P. „*Ex - Yougoslavie: verites et mensonges audessus d'un champ de mines*“, L' Evenement du Jeudi, 4-10.3, 1993.
- Stover, E. Peress G. *The Graves, Srebrenica and Vukovar*, Scalo Verlag Ac; First Edition, 1998.
- Stojković, B. *Identitet i komunikacija*, Čigoja, Beograd, 2002.
- Чернов, А. *Трагање за културним идентитом – фактор медија*, Београд: Прометеј, 2007.

*Zoran Jevtovic**Zoran Aracki*

PROPAGANDA MATRIX OF GLOBAL MEDIA IN HYBRID WARS

Resume

Through a qualitative analysis of the content of the characteristic news and titles of international media reporting on NATO aggression against Yugoslavia, the authors point to the use of the complex concept of hybrid warfare in which propaganda influenced the psychological destabilization of the population, loyalty to the state and the spread of moral panic. Cross-cutting of military, security, economic, diplomatic and informative methods and techniques created a strategic base for wars of the fifth generation, in which globally constructed manipulation becomes a legitimate part of conventional warfare. The aim of the aggressor is to break the spirit of the attacked people, to replace the reality with dehumanized/falsified images, and to bring the consequences of reality into the causes of engagement. The aim of the stigmatization of the Serbs was to attribute the blame for breaking the state to only one side, which would reduce the possibility of resistance of the population, while the internal instability would be stimulated by acting on emotions. The bombing of national television, as well as the relay and transmitter system, tended to destroy communication sovereignty, which would politically justify the media war imposed by 18 countries. With the cunningly expressed opinion that Yugoslavia is a historical ally of Russia and a communist-character country, a myth of Serbian incompetence and fatalism was built, and it should have been confronted. The sovereignty of the state was first demolished in the media, and only later by bombing and armed aggression.

Keywords: *media, propaganda, stereotypes, hybrid wars, change of consciousness, public opinion*

* Овај рад је примљен 25. марта 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.